

Міністерство освіти і науки України  
Національний університет водного господарства та природокористування  
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту  
Кафедра суспільних дисциплін

**07/10-78М**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ**

до практичних/семінарських занять та самостійної роботи  
з навчальної дисципліни

**«Психологічна реабілітація»**

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня  
за освітньо-професійною програмою «Психологія»  
спеціальності 053 «Психологія»  
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»  
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано  
науково-методичною радою  
з якості ННІ економіки та  
менеджменту  
Протокол № 5 від 28.01.2026 р.

Методичні вказівки до практичних/семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Психологія» спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Смольська Л. М. Рівне : НУВГП, 2026. 17 с.

Укладач:

Смольська Л. М., кандидат психологічних наук, доцент; доцент кафедри медико-психологічних дисциплін НУВГП.

Відповідальний за випуск: Сокаль В. А., кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри суспільних дисциплін НУВГП.

Рецензент, керівник групи забезпечення спеціальності: Шпак Світлана Григорівна, доцент, к.психол.н., доцент кафедри суспільних дисциплін НУВГП.

© Л. М. Смольська, 2026  
© НУВГП, 2026

## ЗМІСТ

|                                                                                                                   |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП-----                                                                                                        | 4  |
| РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО С/ПРАКТИЧНИХ<br>ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ-----              | 7  |
| МОДУЛЬ 1. Загально-теоретичні основи психологічної реабілітації-----                                              | 7  |
| Тема 1. Психологічна реабілітація – прикладна наукова галузь в системі наук-----                                  | 7  |
| Тема 2: Етапи психологічної реабілітації та стадії відновлення-----                                               | 8  |
| Тема 3: Особливості побудови психологічно-реабілітаційної програми для людей різного<br>віку, статі, статусу----- | 10 |
| Тема 4: Різноманітність методів психологічної реабілітації-----                                                   | 11 |
| МОДУЛЬ II. Психологічна реабілітація різних цільових груп -----                                                   | 12 |
| Тема 5: Психологічна реабілітація військовослужбовців та ветеранів -----                                          | 12 |
| Тема 6: Особливості психологічної реабілітації залежностей-----                                                   | 13 |
| Тема 7: Психологічна реабілітація дітей, які зазнали насильства, в т. ч. сексуального-----                        | 14 |
| РОЗДІЛ 3. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ-----                                                             | 16 |

## ВСТУП

Навчальна дисципліна «Психологічна реабілітація» належить до вибіркового компоненту бакалаврської ОПП четвертого року навчання. Вивчення її передбачає ґрунтовні інтегральні знання та вміння здобувачів освіти із вивчених дисциплін а також тих, які вивчаються паралельно. Ця ж дисципліна є основою для засвоєння наступних завершальних дисциплін та переддипломної практики. Вона вкрай актуальна в умовах війни для ліквідації та профілактики її наслідків для психіки громадян України.

**Мета та завдання:** Метою вивчення курсу «Психологічна реабілітація» є оволодіння здобувачами компетенціями, спрямованими на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, особистісних властивостей, станів, видів діяльності в системі відносин людини з собою та світом для повноцінної її взаємодії в суспільстві.

**Завданнями є:** засвоїти теоретичні основи та оволодіти методичним інструментарієм для діагностичних досліджень; диференціювати психічні розлади у кризових і психотравматичних обставинах; при соматичних порушеннях; при соціально-психологічній занедбаності; опановувати методами практичної допомоги пацієнтам/клієнтам на різних етапах відновлення; навчатись складанню програм психологічної реабілітації відповідно до анамнезу, ресурсів особистості, партнерства з іншими фахівцями та сучасних способів впливу на процес відновлення.

**Передумовами вивчення** є дисципліни як обов'язкового, так і вибіркового блоків: клінічна психологія, психодіагностика, вікова психологія, патопсихологія, дитяча психологія, основи психологічного консультування, психологія життєвих криз, психологія травми та ПТСР, психологія здоров'я.

### **Компетентності, які формує та розвиває дисципліна:**

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК 1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК 3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

СК 4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК 5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

СК 6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

СК 7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК 8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову) в т.ч. особам, які отримали психологічні травми, зокрема в наслідок війни).

СК 9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

СК 10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК 11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

**Програмні результати навчання (ПРН):**

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання (зокрема, щодо організації заходів раннього втручання).

ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій (в т.ч. у роботі з особами, що отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни).

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до запиту.

ПР13. Емпатійно взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові особливості.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

**Авторська методична концепція** вивчення дисципліни полягає в тому, щоб максимально організувати самостійну пізнавальну діяльність студентів індивідуального, парного та групового формату. Вона складається з :

- 1) Пізнавально-орієнтувального компонента – студент самостійно робить огляд загального змісту теми, питань, завдань, списку джерел з тим, щоб зорієнтуватись:
  - а) в обсязі матеріалу;
  - б) його місці в системі предметної теорії та практики;
  - в) легкості/складності у використанні.
- 2) Пізнавально-структуруючого компонента – студент самостійно структурує та переструктурує матеріал різного ступеня складності з тим, щоб зробити його «своїм», тобто надати йому нового вигляду та особистісного смислу:
  - а) простішого для сприймання та запам'ятовування;
  - б) відповідного до смаків та професійних інтересів (мотивація самовираження);
  - в) цікавим для обговорення з колегами, що відповідає комунікативним потребам та лідерським компетенціям здобувача освіти.
- 3) Пізнавально-пошукового компонента – студент самостійно шукає та створює інформацію з тим, щоб:
  - а) поглибити власний професійний ресурс знань та вмінь;
  - б) підтримувати високий рівень психічної енергії та самоповаги;
  - в) набувати вмінь практикуватись у професійному діапазоні творчих завдань.
- 4) Експериментально-дослідницького компонента – студент самостійно проводить емпіричні дослідження за темами з тим, щоб:
  - а) накопчувати практичний досвід;
  - б) перевіряти дію вивчених методів на практиці та формувати власний методично-професійний профіль;
  - в) розвивати діловий прагматизм.

Для реалізації усіх компонентів завдання для самостійної роботи сформульовані до кожної теми так, щоб студенти могли опрацювати зміст в повному діапазоні компонентів освітньої діяльності: орієнтувальної, структуруючої, пошукової,

експериментально-дослідницької.

**Пререквізити** навчальної дисципліни. Передбачено попереднє оволодіння дисциплінами: «Загальна психологія», «Вступ до спеціальності», «Вікова психологія», «Анатомія, фізіологія, еволюція нервової системи. Фізіологія поведінки», «Психофізіологія», «Психологія здоров'я», «Клінічна психологія», «Диференційна психологія», «Практикум з психології», «Психологія життєвих криз», «Проективні методи дослідження особистості», «Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях психології», «Патопсихологія».

**Співреквізити** навчальної дисципліни. Передбачено паралельне взаємодоповнююче вивчення наступних дисциплін обов'язкового та вибіркового компонентів: «Основи психологічної корекції», «Основи психотерапії», «Психологія праці та інженерна психологія», «Психологія конфлікту», «АРТ-терапія/Психологія соціальної роботи», «Психологія залежної поведінки/Теорія і методика організації психотренінгу».

**Постреквізити** навчальної дисципліни. Дисципліни, які будуть використовувати результати навчання дисципліни: «Основи психологічної корекції (продовження)», «Основи психосоматики», «Позитивна психологія та психотерапія», «Переддипломна практика», «Кваліфікаційна робота».

## РОЗДІЛ 1

### ТЕМАТИЧНИЙ РОЗПОДІЛ ГОДИН С/ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

| №<br>Т<br>еми        | Назва теми с/практичного<br>заняття                                                     | Кількість<br>Годин<br>денна/заочна  |                         | №<br>с/практ.<br>заняття |
|----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-------------------------|--------------------------|
|                      |                                                                                         | Практичн<br>их/семінар<br>ських р-т | Самос<br>тійної<br>р-ти |                          |
| 1                    | Психологічна реабілітація –<br>прикладна наукова галузь в системі<br>наук               | 2/0                                 | 6/10                    | 1                        |
| 2                    | Етапи психологічної<br>реабілітації та стадії відновлення                               | 2/1                                 | 9/11                    | 2                        |
| 3                    | Особливості побудови<br>психологічно-реабілітаційної<br>програми для людей різного віку | 2/1                                 | 9/11                    | 3                        |
| 4                    | Різноманітність методів<br>психологічної реабілітації                                   | 2/2                                 | 8/11                    | 4                        |
| 5                    | Психологічна реабілітація<br>військовослужбовців та ветеранів                           | 2/2                                 | 9/12                    | 5                        |
| 6                    | Особливості психологічної<br>реабілітації залежностей                                   | 2/2                                 | 10/12                   | 6                        |
| 7                    | Психологічна реабілітація<br>дітей, які зазнали сексуального<br>насилення               | 2/2                                 | 9/11                    | 7                        |
| <b>Всього годин:</b> |                                                                                         | <b>14/10</b>                        | <b>60/78</b>            |                          |

## РОЗДІЛ 2

### МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО С/ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

#### МОДУЛЬ 1. Загально-теоретичні основи психологічної реабілітації

#### Тема 1. Психологічна реабілітація – прикладна наукова галузь в системі наук

**Мета:** опанувати сутність психологічної реабілітації, її місце в системі наук та роль у вирішенні актуальних проблем; засвоїти теоретичні основи, вчитися застосовувати знання на практиці.

##### Завдання 1. Понятійний аналіз

*Індивідуально* визначте тези теми, що відповідають на питання теми. Випишіть ключові поняття, підготуйтеся уточнити їх на занятті. Проаналізуйте методи психологічного дослідження (діагностики та моніторингу) в реабілітації для психолога.

*Груповою роботою (в парах):* Порівняйте свої ключові тези та поняття. Обговоріть методи діагностики в малих групах та проведіть деякі з них в парах.

*Компетенції:* ЗК2, ЗК4, ЗК5, СК1, СК4, ПР2.

##### Завдання 2. Кейс-аналіз

*Груповою роботою (в трійках):* Розгляньте кейси. Ідентифікуйте ознаки психологічної травми, враховуючи можливі психосоматичні прояви. Обговоріть мету, завдання, функції, діагностично-моніторингові методи та способи реабілітації в цих кейсах.

*Індивідуальна та парна робота:* Сформулюйте стратегію психологічної реабілітації

для обраного кейсу, систематизуючи інформацію групового аналізу. Аргументовано порівняйте стратегії на бліц-консиліумі.

*Компетенції:* ЗК1, ЗК6, ЗК7, СК3, СК4, СК8, РН1, РН9

### **Завдання 3. Дискусії та обговорення**

*Індивідуальна робота:* Підготуйте аргументи на підтримку тези «мотивація -- ядро психологічної реабілітації».

*Групова робота (в трійках):* Представте результати аналізу вашого кейсу: обґрунтуйте, чому саме психологічна реабілітація, а не інший вид допомоги, є найдоцільнішою в даному випадку; оформіть групове припущення щодо методів реабілітації. Сконтактуйте попередньо між собою.

*Компетенції:* ЗК1, ЗК5, ЗК6, ЗК8, ЗК9, СК7, РН7, РН11, РН13.

#### **Кейси до завдань заняття 1:**

**Кейс №1. Солдат після поранення.** Дмитро, 30 років, повернувся із зони бойових дій після важкого поранення, в результаті якого втратив боєздатність. Вже рік він відчуває постійну тривогу, нічні жахи, уникає спілкування з родиною та друзями. Дмитро став дратівливим, часто виявляє агресію, особливо коли чує гучні звуки. Він втратив інтерес до свого хобі, колекціонування монет, перестав дивитися фільми, які раніше любив. Вважає, що життя втратило сенс, бо «правди немає ніде». Постійні головні болі та болі в ділянці шлунку не піддаються медикаментозному лікуванню. До психолога звернувся тільки після перенаправлення медиків, а раніше відмовлявся, казав «Зі мною все нормально. Хай психологи їдуть до хлопців і там їх підтримують».

**Кейс №2. Жінка (ВПО), яка втратила житло.** Звернулась Олена, 45 років, проживає в евакуації 15-річною донькою у свекрухи вже два місяці після того, як її будинок був повністю зруйнований під час обстрілу. Втратила роботу, живе на соц. допомогу та нерегулярні надходження за дистанційну роботу, яку вони разом з дочкою виконують. Вона постійно перебуває в напрузі, не може спати, відчуває провину за те, що не змогла «вберегти, коли ще можна було» та не виїхала раніше. Олена панічно боїться повертатися в рідне село, хоча її чоловік, який залишився там в напівзруйнованому будинку, наполягає на цьому, рекомендує доньку залишити в бабусі. Олена відмовляється, з головою поринула в волонтерську діяльність, але це не приносить їй задоволення, а лише викликає сильне фізичне та психологічне виснаження. Жінку турбує тремтіння рук і сильне погіршення пам'яті та зору, діарея. Під час першої зустрічі з психологом, весь час плаче і вибачається за свій плач.

**Кейс №3. Дитина-переселенець з окупованої території.** Звернення матері. Максим, 10 років, разом із матір'ю переїхав в інше місто (живуть вже три тижні) після перебування на окупованій території, де з хлопчиком трапилась історія, про яку він не хоче говорити, після якої він просив мати «виїхати звідти будь-яким способом, інакше він себе уб'є». Хлопчик став замкнутим, відмовляється від спілкування з новими однолітками, часто малює «страшні» малюнки. Максим по вечорах плаче та боїться залишатися один. У школі він не може зосередитися, його успішність різко впала. Хлопчик уникає розмов навіть з матір'ю, лише питає, чи поїдуть вони за кордон, і коли? Хронічна алергія (висип), підозра на псоріаз.

**Література:** Основна: 1; 2; 3; 4; 5. Додаткова: 2; 6; 7; 9.

## **Тема 2: Етапи психологічної реабілітації та стадії відновлення**

**Мета:** набувати розуміння динаміки реабілітаційного процесу, вчитися розрізняти різні стадії відновлення; планувати свою роботу відповідно до цілі та етапності задач.

### **Завдання для самостійної та групової роботи**

#### **Завдання 1. Системний аналіз теорії.**

*Індивідуальна робота.* Уважно ознайомтесь із змістом теми. Розрізняйте етапи психологічної реабілітації від стадій реабілітаційного процесу. Складіть системну таблицю етапів реабілітації та стадій реаб. процесу.

*Групова робота (в парах).* Обговоріть, як налагодження контакту та сприяння

створенню запиту (перші етапи реабілітації) допомагають людині перейти до стадії безпеки та повернення контролю над тілом.

*Компетенції:* 3K2, 3K4, 3K5, CK1, CK4, PH2, HP7.

**Завдання**

*Групова*

## **2. Робота з кейсами.**

*робота* (в трійках). Проаналізуйте кейс з попередньої теми, додайте новий з переліку нижче, визначивши в кожному з них, на якій стадії відновлення за критеріями Мері Гарвей може перебувати герой.

*Індивідуальна робота.* Запропонуйте конкретні дії (як фахівець), які ви б здійснили на цьому та наступних етапах реабілітації. Обґрунтуйте припущення.

*Компетенції:* 3K1, 3K6, 3K7, CK5, CK8, PH1, PH9, PH11.

**Завдання**

## **3. Підготовка до дискусійного обговорення**

*Індивідуальна робота.*

Підготуйтеся до обговорення, як емпатійна взаємодія та толерантність допомагають у встановленні контакту, підтримці та супроводі клієнта на всіх етапах реабілітації та стадіях відновлення. До яких крайностей на слід вдаватись?

*Групова робота* (в

трійках). Підготуйте коротку презентацію на заняття, в якій ви представите результати аналізу кейсів (одного попереднього, одного нового), визначите стадії відновлення та запропонуєте етапи реабілітації. Ваша група представить її для обговорення на занятті. Скордуйте між собою дії.

*Компетенції:* 3K1, 3K8, 3K9, CK7,

CK10, PH7, PH13, PH16.

### **Кейси до завдань заняття 2:**

#### **Кейс №4. Військовий, що повернувся у відпустку після «зникнення без вісті».**

Сергій, 28 років, після нетривалого періоду «зникнення без вісті» (один тиждень) та «повернення», приїхав у відпустку для відновлення боєздатності. На службі перебував 5 місяці. Він виглядає виснаженим, мало говорить, уникає погляду. Сергій постійно прислухається до звуків, на будь-який гучний звук реагує здриганням. Він мало їсть, почав курити, причому багато, потерпає від безсоння. На питання матері «Як ти? Де ти був?», сильно дратується, кричить «Що це змінить?! Був, де був!!! На завданні! Не питай нічого!». Дівчини, з якою зустрічався, уникає контактів навіть телефоном, нічого їй не пояснюючи. Родина помічає, що він часто ходить в туалет вдень і вночі, не може контролювати тремор в руках, постійно п'є знеболюючі, але не каже, що в нього болить. До психіатра та психолога відмовляється звертатись, каже «Я не псих!»

**Кейс №5. Жінка, яка пережила досвід обстрілу та має контузію.** Марія, 35 років, під час обстрілу сховалася в підвалі, вона отримала контузію середньої тяжкості. Тепер Марія боїться спускатися у підземні укриття, навіть коли лунає сирена. У неї з'явилися напади паніки, при яких вона відчуває задуху та сильне серцебиття, німіють пальці, сильний страх раптової смерті. Вона намагається жити звичайним життям, повернулася на роботу, але не може зосередитися на простих завданнях, забуває важливі речі, відчуває постійне запаморочення та головні болі. Її ніщо не радує. Вона перестала приділяти увагу дітям, не хоче спілкуватись по телефону з чоловіком, який добровольцем пішов на службу та проходить навчання на одному з військових полігонів. Жінка звернулася за рекомендацією роботодавця.

#### **Критерії Мері Гарвей для аналізу включають:**

1. *Безпека та повернення контролю над тілом* -- допомога у відчутті захищеності та поверненні зв'язку з власним тілом.
2. *Усвідомлення травмогенного складника втрати* -- робота з усвідомленням того, що відбулося, і прийняттям травми.
3. *Прийняття втрати (травми) через реконструкцію* -- трансформація травматичного досвіду в історію.
4. *Інтеграція травми, власної історії в життєвий сценарій* -- формування нового образу себе та свого місця в світі з урахуванням пережитого.

**Література:** Основна: 1; 2; 3; 4; 5. Додаткова: 1; 5; 6; 9.

### **Тема 3: Особливості побудови психологічно-реабілітаційної програми для людей різного віку, статі, статусу**

**Мета:** вчитись розробляти ефективні реабілітаційні програми, враховуючи вікові, статеві та соціальні особливості людини, застосовувати принципи реабілітації на практиці.

#### **Завдання для самостійної та групової роботи**

##### **Завдання 1. Аналіз фаз та принципів**

*Індивідуальна робота:* Ознайомтеся із змістом теми 3. Визначте та охарактеризуйте чотири фази реабілітаційного процесу: гостра, підготовча, реабілітаційна, інтегруюча. Складіть коротку схему, яка показує їхню послідовність та характеристики.

*Групова робота* (в парах): Обговоріть, як основні принципи реабілітації -- поєднання, різноплановість, партнерство та поступовість -- реалізуються на кожній фазі.

*Компетенції:* 3K2, 3K4, 3K5, SK1, SK4, PH2.

##### **Завдання**

##### **2. Робота з кейсами**

##### *Групова робота*

(в трійках). Оберіть один із наведених нижче кейсів та додайте до попереднього. Розробіть групою реабілітаційні програми для обох кейсів, враховуючи вікові, статеві, соціальні особливості та обставини травми. Скоординуйте дії.

##### *Індивідуальна робота.*

Збагатіть розв'язки кейсів. Запропонуйте своє ексклюзивні заходи до кейсів, керуючись принципами реабілітації. Обґрунтуйте свій вибір, пояснюючи, чому саме ці заходи будуть найефективнішими.

*Компетенції:* 3K1, 3K6, 3K7, SK8, SK11, PH9, PH11.

##### **Завдання**

##### **3. Підготовка до дискусій та обговорення**

##### *Індивідуальна*

*робота.* Підготуйте доведення доцільності використання критеріїв Мері Гарвей у вашій програмі.

*Групова робота* (в трійках). Підготуйте коротку презентацію (до 5 хвилин), в якій ви представите вашу програму, визначите фази та принципи, які ви використали, а також обґрунтуєте, чому ваш план підходить для конкретного клієнта в кожному з двох кейсів.

*Компетенції:* 3K1, 3K8, 3K9, SK7, SK10, PH7, PH12

##### **Кейси до завдань заняття 3:**

**Кейс № 6. Літня жінка після окупації.** Галина Василівна, вдова 75 років, проживала в окупації, де чоловік помер півроку тому без можливості отримати медичну допомогу рід час нападу загостреної астми. Після звільнення території та переселення в інше місто до невістки, на чому наполягав син, військовий медик. Вона відмовляється виходити на вулицю, панічно боїться гучних звуків і незнайомих людей. У неї погіршився слух, вона стала уникати спілкування, має часто неконтрольоване сечовипускання під час кашлю, який набув хронічної форми після смерті чоловіка. Вона не може самостійно займатися побутовими справами, хоча фізичних травм не має. Жінка відмовляється від допомоги психолога, мотивуючи це тим, що «психологія не допоможе, бо й лікарі не можуть – все пройде, коли закінчиться війна, і вона повернеться додому та прийде на могилу до чоловіка».

**Кейс №7. Підліток із втратою кінцівки.** Андрій, 16 років, втратив руку під час військових дій на території його проживання. Він став замкнутим, відмовляється від спілкування з друзями. Андрій перестав відвідувати школу, а також закинув улюблене хобі -- футбол. Він відчуває постійний біль у кінцівці (фантомні болі), що не дозволяють йому спати. Змушений пити знеболюючі та снодійні, які вже не допомагають. Він відмовляється від протезування, вважаючи, що "життя закінчилося". У хлопця спостерігаються часті напади агресії. Мати висловлює побоювання, щоб хлопець не вкоротив собі віку.

**Кейс №8. Жінка-переселенка з трьома дітьми.** Вікторія, 38 років, з трьома дітьми різного віку (5, 8 та 13 років) змушена була залишити свій дім. Вона відчуває хронічну тривогу за дітей та чоловіка, якого «можуть забрати», як забрали сусіда, батька трьох дітей. Вікторія турбується про дітей, повністю ігноруючи власні потреби. Вона не може зосередитися, часто відчуває головний біль, у неї почало випадати волосся, сів голос, виникли болі в шиї. Жінка переконана, що не має права на власні задоволення, адже «головне, щоб дітям було добре».

Звернувся та привів дружину чоловік зі скаргою на «нервозність дружини та дітей» -- вирішив «почати з дружини». Чоловік працює на керівній посаді.

**Література:** Основна: 1; 3; 2; 4; 5. Додаткова: 1; 5; 6; 9.

#### **Тема 4: Різноманітність методів психологічної реабілітації**

**Мета:** опанувати методи, вчитись розуміти, як їх застосовувати на практиці та як вони допомагають людині відновитися після травми; вчитись систематично турбуватись про власне ментальне здоров'я фахівця, що працює з важкою для психічного навантаження категорією населення.

##### **Завдання для самостійної та групової роботи**

##### **Завдання 1. Аналіз базових методів**

*Індивідуальна робота:* Ознайомтеся з основними методами психологічної реабілітації: психологічне консультування, психологічна корекція, психотерапія, саморегуляція та самодопомога. Визначте їх ключові відмінності та сфери застосування.

*Групова робота (в парах):* Обговоріть, як комплексний підхід допомагає у формуванні запиту, особливо враховуючи обмеженість постраждалого на початку втручання. Підготуйтеся до обговорення на занятті.

*Компетенції:* 3K2, 3K4, CK1, CK4, PH2.

##### **Завдання 2. Робота з кейсами та їх оформлення в презентації**

Пригадайте попередні кейси з Тем 3. Ознайомтеся з наведеними нижче двома новими кейсами (можна взяти один з них той, до якого вже робили нариси реабілітаційної програми). Запропонуйте комплексний підхід до психологічної реабілітації в кожному кейсі, використовуючи основні та додаткові методи. Представте кейси та Програми реабілітації з конкретними методами в презентації. Підготуйтеся обговорити в аудиторії. Запишіть презентацію на флешку для виступу.

*Компетенції:* 3K1, 3K6, 3K7, CK8, CK11, PH9, PH11, PH12.

**Завдання**

#### **3. Рефлексія та обговорення**

*Індивідуальна робота:* Поміркуйте, яку роль у реабілітаційному процесі відіграє самомоніторинг та калібрування цілей пацієнтом. Як ви вважаєте, чи важлива турбота про ментальне здоров'я самого фахівця? Чи можна це назвати самореабілітацією? Сформулюйте власну думку щодо використання елементів коучінгу серед методів реабілітаційної програми. Доповніть свої програми коучінгом, якщо вважаєте за потрібне. В яких випадках це доречно.

*Групова робота – ділова гра «Інтерв'ю експерта»:* «Експерт» покаже презентацію (до 5 хвилин), в якій представить свій аналіз кейсів та обґрунтує вибір методів. Інші учасники-«стажери» задають питання експерту. В грі в ролі експертів виступають всі присутні по черзі. Кожен представляє по одному кейсу з презентації.

*Компетенції:* 3K1, 3K5, 3K6, 3K8, 3K9, CK7, PH7, PH17, PH18.

**Кейси до завдань заняття 4: Зробіть реабілітаційну Програму. Врахуйте етапність, фази, принципи в побудові Програми.**

**Кейс №9. Жінка з очікуваннями катастрофи.** Наталія, 40 років, з 6-річною донькою переїхала в інше місто після ракетного обстрілу її будинку в Харкові. Вона живе в постійному страху, що трапиться катастрофа – світова війна, від якої не врятуватись. Наталія відчуває задишку, серцебиття, а також сильні болі в шії та спині, які посилюються, коли вона дивиться новини. Вона не може спати без снодійного і вважає, що не має права бути щасливою, поки її рідне місто під загрозою. Вона не хоче говорити про свої емоції. Гіперопікає дитину, часто не пускає гуляти, намагається постійно контролювати її дружбу, навчання. Виїхати за кордон не може, не хоче «лишати чоловіка самого», в той же час є сильний страх, що його заберуть до війська.

**Кейс №10. Підліток після повернення з Польщі.** Олег, 14 років, переїхав із родиною з окупованої території в Польщу, звідки через півроку сім'я повернулася на українську територію в Львівській області, там батька забрали до війська. Після переїзду хлопець став

агресивним та віддалився від сім'ї. Мати скаржаться, що він грубо розмовляє, часто «закипає», відмовляється від будь-яких спільних занять і замикається в собі. Хлопець малює моторошні картини, але не може говорити про свої переживання з близькими. У нього почалися проблеми з диханням — постійно закладений ніс, хоча раніше він не мав таких проблем. Мати не знає, як знайти до нього підхід, і вважає, що його агресія — це лише підлітковий бунт.

**Література:** Основна: 1; 2; 3; 4; 5. Додаткова: 1; 2; 5; 6; 7; 8.

## **МОДУЛЬ II. Психологічна реабілітація різних цільових груп**

### **Тема 5: Психологічна реабілітація військовослужбовців та ветеранів**

**Мета:** вчитися розрізняти особливості психологічної підтримки людей з бойовим досвідом, враховувати динаміку їхнього психічного стану та застосовувати відповідні принципи реабілітації.

**Завдання для самостійної та групової роботи**

**Завдання 1. Аналіз етапів і принципів реабілітації**

*Індивідуальна робота.* Ознайомтеся із змістом теми 5. Визначте та охарактеризуйте чотири ключові етапи психологічної реабілітації ветеранів: діагностичний, психологічний, реадаптаційний, супровідний. Складіть коротку схему, яка показує їхню взаємодію.

*Парна робота (в парах):* Обговоріть, як основні принципи проведення реабілітації — оперативність, системність, гнучкість, багатоступеневість — реалізуються на кожному з цих етапів.

*Компетенції:* ЗК2, ЗК4, СК1, СК4, ПР2.

**Завдання**

#### **2. Робота з кейсами**

*Групова робота*

(в трійках). Оберіть один із наведених нижче кейсів. Проаналізуйте його, визначивши динаміку психічного стану героя. Запропонуйте комплексний підхід до психологічної реабілітації, враховуючи особливості роботи з військовослужбовцями.

*Індивідуальна робота.* Сформулюйте конкретні завдання для кожного з етапів реабілітації, що відповідають потребам героя кейсу. Обґрунтуйте, чому саме ці завдання будуть ефективними.

*Компетенції:* ЗК1, ЗК6, ЗК7, СК8, СК11, ПР9, ПР11.

**Завдання**

#### **3. Підготовка до обговорення**

*Індивідуальна робота.*

Проаналізуйте, яку роль відіграє робота з сім'ями учасників бойових дій. Підготуйте три рекомендації для близьких, які очікують повернення воїна.

*Групова робота (в трійках):* Підготуйте коротку презентацію (до 5 хвилин), в якій ви представите свій аналіз кейсу та запропоновані етапи реабілітаційної програми. Обґрунтуйте, чому обрані вами методи (наприклад, арттерапія, сімейні інтервенції тощо) є доцільними у вашому випадку.

*Компетенції:* ЗК1, ЗК8, ЗК9, СК7, СК10, ПР7, ПР13, ПР16.

#### **Кейси до завдань заняття 5:**

**Кейс №11. Ветеран з ПТСР.** Олег, 42 роки, демобілізувався півроку тому. Його дружина звернулась до психолога, бо чоловік став замкнутим, постійно відчуває внутрішню напругу, що проявляється в безпричинній агресії до рідних. Він відмовляється від будь-якої допомоги, каже, що «все нормально». Ночами Олег часто кричить уві сні, а вдень уникає натовпу. Скаржиться на постійну задуху та відчуття «грудки в горлі», що не піддається медичному лікуванню.

**Кейс №12. Військовий після ампутації.** Денис, 25 років, був важко поранений і втратив ногу. Він перебуває в реабілітаційному центрі. Фізично він активно займається відновленням, але психологічно він віддалився від оточуючих. Він майже не спілкується з іншими пацієнтами, відмовляється відвідувати групові заняття. Каже, що почувається «зламаним» і більше не може бути корисним. Денис постійно скаржиться на фантомні болі в нозі, що заважають йому спати, а також на сильне тремтіння рук, яке не зникає.

**Кейс №13. Жінка-ветеран.** Ольга, 35 років, звільнилась зі служби рік тому. У війську вона була снайпером. Після повернення до цивільного життя її переслідує відчуття провини за «втрачені життя». Ольга не може налагодити стосунки з матір'ю, яка постійно дорікає їй за службу. Вона стала замкнутою, втратила контакт зі старими друзями. В Ольги з'явилися проблеми з координацією рухів, вона часто відчуває, ніби її тіло "не належить" їй. Також її мучить постійне безсоння, і вона намагається "заглушити" емоції алкоголем.

**Кейс №14. Військова медикня.** Ірина, 40 років, військова медикня, має двох дітей шкільного віку. Нещодавно вона повернулась із фронту після лікування у відпустку для реабілітації. Їй в перспективі необхідно повертатися на службу, але вона відчуває постійний страх та не хоче повертатись на службу. Ірина переймається за своїх дітей, її думки – про те, що вона не зможе їх захистити, і вона часто прокидається вночі від панічних атак з відчуттям задухи. Вдома вона не може зосередитися, постійно мие руки, щоб «змити» бруд і кров. Вона також страждає від шкірних висипань та болів суглобів ніг, які не зникають, попри лікування. Її діти стали віддалятися від неї, відчуваючи її напругу.

**Література:** Основна: 1; 2; 5. Додаткова: 1; 6; 7; 8.

## **Тема 6: Особливості психологічної реабілітації залежностей**

**Мета:** зрозуміти залежність не як боротьбу, а як шлях, як сходінка до розвитку; вчитися застосовувати спеціалізовані моделі реабілітації та ознайомитись зі способами психологічної корекції та терапії з людьми, що мають залежності, особливо в контексті травматичного досвіду війни.

### **Завдання для самостійної та групової роботи**

#### **Завдання 1. Аналіз моделей реабілітації**

*Індивідуальна робота.* Ознайомтеся із змістом теми 6. Охарактеризуйте модель «Сенс» для реабілітації алкогольної залежності та програму «Країна живих» для наркозалежних. Визначте ключові відмінності цих підходів та стилі роботи фахівця на кожному з етапів.

*Групова робота* (в парах). Обговоріть, як «Шлях проходження крізь залежність» може бути альтернативою традиційному підходу «боротьби та звільнення». Підготуйтеся до обговорення на занятті.

*Компетенції:* 3К2, 3К4, 3К5, СК1, СК4, РН2.

#### **Завдання**

#### **2. Робота з кейсами**

#### *Групова робота*

(в трійках): Оберіть один із наведених нижче кейсів. Проаналізуйте його, визначивши, як травматичний досвід міг вплинути на формування залежності.

#### *Індивідуальна*

*робота:* Запропонуйте етапи психологічної реабілітації для героя кейсу, використовуючи принципи однієї з моделей, згаданих у темі. Обґрунтуйте, чому саме цей підхід буде найбільш ефективним у даному випадку.

*Компетенції:* 3К1, 3К6, 3К7, СК8, СК11, РН9, РН11.

#### **Завдання**

#### **3. Підготовка до обговорення**

#### *Індивідуальна робота.*

Поміркуйте, яку роль у реабілітаційному процесі відіграє самодопомога. Підготуйтеся до обговорення того, як фахівець може сприяти особистісному зростанню після пережитого травмування та втрат.

*Групова робота* (в трійках). Підготуйте коротку презентацію (до 5 хвилин), в якій ви представите свій аналіз кейсу та запропоновані етапи реабілітаційної програми. Обґрунтуйте, чому обрана вами модель є доцільною.

*Компетенції:* 3К1, 3К8, 3К9, СК7, СК10, РН7, РН12.

#### **Кейси до завдань заняття 6:**

**Кейс №15. Чоловік з алкогольною залежністю.** Олексій, 45 років, втратив дружину та сина-підлітка під час обстрілу. Він почав щодня вживати алкоголь, щоб «заглушити» біль та спогади. Олексій став агресивним, відштовхує допомогу сусідів, стверджуючи, що він «нормально тримається». Він майже не спить, постійно відчуває сильний біль в животі, до

медиків не звертається. На зауваження матері про проблему з алкоголем він реагує спалахами гніву, вважаючи, що це єдиний спосіб впоратися з горем. До психолога звернувся після попередження роботодавця про звільнення в разі продовження систематичного вживання алкоголю.

**Кейс №16. Жінка-волонтер з ігровою залежністю.** Анастасія, 30 років, активно займається волонтерством, щоб допомагати військовим. Після важких робочих днів вона проводить ночі в онлайн-казино, витрачаючи останні гроші та боргуючи друзям та родичам. Це триває вже 4 роки. Вона стверджує, що гра допомагає їй «відключитися» від жахливих новин та емоцій. Спроби друзів поговорити про її залежність викликають у неї заперечення залежності та обіцянки припинити грати найближчим часом. Періодично вона припиняє грати на кілька тижнів, але щоразу зривається. Залежність впливає на її волонтерську діяльність: вона зриває домовленості та забуває важливі завдання.

**Кейс №17. Військовослужбовець з алкогольною залежністю.** Андрій, 29 років, проходить реабілітацію після виписки з госпіталю, де він лікувався від сильного поранення. Під час лікування він почав зловживати алкоголем, щоб впоратися з тривогою та болем. Він запевняє, що контролює ситуацію і може «кинути в будь-який момент». Однак, він став дратівливим, агресивним до медичного персоналу та родини, яка його відвідує. Андрій скаржиться на постійні болі у суглобах та тремтіння рук. За його словами, алкоголь — це єдиний спосіб розслабитися. Його поведінка викликає конфлікти і в нього не виходить налагодити контакти з оточенням.

**Кейс №18. Ветеран із полізалежністю.** Максим, 38 років, ветеран, що демобілізувався після 6-ти років із зони бойових дій. Після повернення він в перший місяць втратив роботу, з ним розлучилась дружина, син 13 років не хоче з ним спілкуватись, спілкується тільки 11-річна донька. Максим проживає сам, вживає алкоголь та наркотики, щоб «забути» про свій досвід на фронті. Він вважає, що його ніхто не розуміє, і уникає будь-яких соціальних контактів крім доньки, яку вважає єдиною «нормальною людиною». Залежність призвела до серйозних проблем зі здоров'ям, але він ігнорує це. Його мучать постійні панічні атаки, які проявляються в задусі та сильному серцебитті. Він живе в постійній тривозі та страху, що «в якийсь момент покінчить з життям», не справиться з собою. Він не вірить ні в медицину, ні в психологів, оскільки вже двічі були безрезультатні спроби лікуватись.

**Література:** Основна: 1; 5. Додаткова: 1; 7; 8 9.

## **Тема 7: Психологічна реабілітація дітей, які зазнали насильства, в тому числі сексуального**

**Мета:** вчитися працювати з дітьми, які зазнали досвід насильства з максимальною чуйністю та професіоналізмом, враховуючи особливості дитячої психіки та етапи відновлення після травми або тривалого травмування; вчитися включати рідних в реабілітаційний процес, співпрацювати з суміжними фахівцями.

**Завдання для самостійної та групової роботи**

**Завдання 1. Аналіз етапів та принципів.**

*Індивідуальна робота.* Ознайомтеся із змістом теми 7. Проаналізуйте стадії психологічної реабілітації дітей: стабілізацію, інтеграцію травми, реінтеграцію. Визначте, чим вони відрізняються від етапів реабілітації дорослих, які ми вивчали раніше. Як партнерство з іншими фахівцями впливає на хід реабілітації дітей з досвідом об'єкта насильства?

*Парна робота.* Обговоріть, яку роль (функції, дії) відіграє сім'я в процесі відновлення дитини. Які ще фактори треба брати до уваги? Як психологу працювати не лише з дитиною, а й з родиною в контексті забезпечення ефективного реабілітаційного процесу?

*Компетенції:* 3K2, 3K4, 3K5, СК1, СК4, РН2.

**Завдання**

**2. Робота з кейсами**

*Групова робота*

(в трійках): Оберіть один із наведених нижче кейсів. Проаналізуйте його, визначивши, на якій

стадії реабілітації може перебувати дитина. Запропонуйте конкретні методи роботи, що відповідають цій стадії та наступним, враховуючи вікові особливості.

*Індивідуальна робота:* Обґрунтуйте свій вибір, пояснюючи, чому саме запропоновані вами методи будуть ефективними в даному випадку.

*Компетенції:*ЗК1,ЗК6,ЗК7,СК8,СК11,ПР9,РН11.

**Завдання**

### **3. Підготовка до обговорення**

*Індивідуальна робота.*

Поміркуйте, як ви будете дотримуватися норм професійної етики, працюючи з такими чутливими випадками. Підготуйтеся до обговорення цього питання.

*Групова робота* (в трійках): Підготуйте коротку презентацію (кілька слайдів), в якій ви представите свій аналіз кейсу та запропоновані методи роботи. Обґрунтуйте, чому емпатійна взаємодія та толерантність є ключовими в цьому процесі.

*Компетенції:* ЗК1, ЗК8, ЗК9, СК7, СК10, РН7, РН13, РН16.

#### **Кейси до завдань заняття 7:**

**Кейс №19. Підліток, свідок насильства.** Артем, 14 років, став свідком жорстокого побиття та зґвалтування матері нетверезим співмешканцем на очах у нього та молодшої сестри 9 років. Він відчуває постійний страх повернення вітчима, який перебуває під слідством (Артем викликав поліцію та дав свідчення проти вітчима, а той пригрозив, що, коли звільниться, «розбереться з ним»); він не може спати, у нього з'явилися нічні кошмари. Артем став дратівливим і часто виявляє агресію до молодшої сестри тоді, коли вона в хорошому настрої, хоча раніше він був турботливим братом. Його успішність у школі різко знизилася. Хлопчик уникає контактів з родичами, включно з матір'ю, та вчителями. Відмовлявся звернутись до шкільного психолога. Почав палити. До приватного психолога прийшов разом з рідним батьком, у якого інша сім'я в цьому ж населеному пункті. Батько, дізнавшись про те, що трапилось, одразу забрав дітей від першого шлюбу до себе та подав заяву у соц. службу на позбавлення матері материнських прав. Мати знаходиться в лікарні, своєї вини перед дітьми не визнає.

**Кейс №20. Дівчинка дошкільного віку, об'єкт психологічного насильства в сім'ї.** Софійка, 5 років, зазнала психологічного насильства в сім'ї. Батьки постійно сваряться між собою, мати кричать на неї, обзиває і змушує «слухатись». У дівчинки з'явилися проблеми з поведінкою: вона стала агресивною, почала бити інших дітей у садку, навмисно ламати іграшки. У Софійки виник енурез, хоча раніше цього не було. Мати звинувачує її, що «вона навмисно їй шкодить». Софія майже не спілкується з однолітками, в неї немає друзів, вона часто ховається на горищі. В дівчинки почалися часті простудні хвороби – одна за одною. Кашель майже не проходить, що також дуже дратує матір. До психолога дівчинку привів батько, до якого звернулася вихователька.

**Кейс №21. Дівчинка шкільного віку, яка зазнала сексуального насильства.** Катя, 10 років, стала жертвою сексуального насильства (без проникнення) з боку знайомого батьків. Після інциденту вона стала замкнутою, у неї з'явився сильний страх перед будь-якими дотиками. Катя уникає спілкування з дорослими, особливо з чоловіками, боїться залишатися одна. Від батьків психологічно віддалилася, з подругами перестала спілкуватись. Вона відмовляється відвідувати школу, посилюючись на сильний біль у животі, який медики не можуть діагностувати. Вона постійно ховає руки, де біля нігтів сильні подряпини, які вона робить сама.

**Кейс №22. Хлопчик, що став свідком фізичного та психологічного насильства над матір'ю.** Володимир, 8 років, разом із матір'ю переїхав в інше місто після того, як його батько, який мав проблеми з алкоголем, фізично та психологічно знущався над матір'ю. Володимир став дуже замкнутим, відмовляється від будь-яких фізичних контактів та ігор з однолітками. У нього почалися панічні атаки перед приходом батька з роботи. Хлопчик боїться гучних

звуків і постійно здригається, коли чує підвищені голоси. У хлопчика постійні головні болі, через що він не може готувати уроки, успішність сильно знизилась.

**Кейс №23. Дівчинка-підліток, об'єкт сексуального насильства.** Олександра, 16 років, переїхала до родичів після того, як у сім'ї виявили систематичне сексуальне насильство збоку вітчима, яке тривало два роки. Вона не може спати, її мучать нічні кошмари. Олександра почала наносити собі дрібні порізи на руках. Вона стала агресивною, конфліктує з рідними та однолітками, а також відмовляється відвідувати психолога. Єдине місце, куди вона із задоволенням стала ходити, це зоомагазин, в якому вона допомагає тітці доглядати за тваринами та обслуговувати відвідувачів. Дівчина мріє про власний ветеринарний центр та хоче поступати вчитись на ветеринара.

**Література:** Основна: 1; 2; 5. Додаткова: 2; 4; 7; 8.

### **РОЗДІЛ 3**

#### **РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ**

##### **Поточне оцінювання денної форми:**

За кожне практичне заняття №1, №2, №3 – по 8 балів.

За кожне практичне заняття №4, №5, №6, №7 – по 9 балів

Всього максимально:  $8 \times 3 = 24$ ;  $9 \times 4 = 36$

Всього за поточну роботу: 60 балів.

**МК-1** – 20 балів, за **МК-2** – 20 балів.

За підсумковий контроль: (залік) 40 балів.

Всього: 100 балів

##### **Поточне оцінювання заочної форми:**

За кожне практичне заняття №2, №3 – по 5 балів.

За кожне практичне заняття №4, №5, №6, №7 – по 10 балів

Всього максимально:  $5 \times 2 = 10$ ;  $10 \times 4 = 40$

Всього за поточну роботу: 60 балів.

Підсумковий контроль: залік 40 балів.

Всього: **100** балів.

### **ЛІТЕРАТУРА**

#### **Основна:**

1. Дуб В. Реабілітаційна психологія: методичні матеріали до семінарських занять для студентів ВНЗ. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 92 с.
2. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. 160 с.
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

#### **Додаткова:**

1. Злишков В. Л., Лукомська С. О. Спес Гіппократа: основи психології спілкування для медичних працівників. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М. К., 2017. 208 с.

2. Синопис діагностичних критеріїв DSM-V та протоколів NICE для діагностики та лікування основних психічних розладів у дітей та підлітків / перекл. з англійської; упор. та наук. ред. Леся Підлісецька. (Серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія»). Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2014. 112 с. <http://ndips.org/assets/sinaps.pdf>
3. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л., Піскун В. М. Основи дитячої патопсихології : навч. посібник. К. : Перун, 1996. 464 с. URL: <https://www.klex.ru/bok>
4. Посібник INSPIRE. Дії для впровадження семи стратегій задля припинення насильства стосовно дітей. ВООЗ, Одеський благодійний фонд «Шлях додому». 2019. 304 с.
5. Хміляр О., Апальков В. Військовий після полону. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2(50)/2022. С. 54–59.
6. Морріконе В., Гутьеррес Х.Б. Путівник із супроводу горювання. НПАУ, 2020. 16 с. URL: <https://npa-ua.org/pub/files/1229e2d1e8a74611.pdf>
7. Смольська Л. М., Шпак С. Г., Шеховцов В. С. Застосування методу емоційно-образного процесінгу при психосоматичних розладах. *Rehabilitation and Recreation* Vol. 19 No. 2 (2025). С. 251–265. SCOPUS [Українською мовою]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2025.19.2.24>
8. Шеховцов В. С., Смольська Л. М. Емоційно-образний процесінг: метод, скріпти, приклади. Керівництво для психологів: [Електронна книга]. Дніпро : Середняк Т. К., 2025. 127 с.
9. Смольська Л. М. Стресостійкість та життєстійкість: креативна модель формування в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Психологія*. Випуск 4. Ужгород, 2021. С. 113–117. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42714>